DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA
DE
SCROPHULOSI

QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
MAGNIFICI D.
PRAESIDIS ET **DIRECTORIS,**
SPECTABILIS
DOMINI DECANI,
NEC NON
CLARISSIMORUM AC CELEBERRIMORUM
D. D. PROFESSORUM
INCLYT. FACULTATIS MEDICAE
PRO
DOCTORATUS MEDICINAE LAUREA OBTINENDA,
IN REGIA SCIENT. UNIVERSITATE PESTIENSI,
PUBLICAE DISQUISITIONI
SUBMITTIT

FERD. MATAVOVSZKY,

Theses adnexae publice defendentur in Palatio Universitatis minore die 1844.

BUDAE,
typis Joannis Gyurián et Martini Bagó.

A'

GÖRVÉLYKÓR

ANNAK LÉNYEGE

FÖLOSZTÁSA ÉS GYÓGYMÓDJA

A' PESTI

GYERMEKKÓRHÁZBAN TETT TAPASZTALATOK

UTÁN

ORVOS DOCTORRÁ

AVATTATÁSAKOR.

ÍRTA

MATAVOVSZKY FERDINÁND.

BUDÁN,

Nyomatott Gyuriáu és Bagó betűivel 1844.

NAGYSÁGOS

STÁHLY IGNÁCZ

ÚRNAK,

Ő CS. KIR. FÖLSÉGE 'S A' N. M. M. KIR. HELYTARTÓ TANÁCS TANÁCSOSÁNAK,
MAGYAR ORSZÁG FŐORVOSÁNAK,
A' M. KIR. EGYETEMNÉL AZ ORVOSIKAR ELNÖKÉNEK, 'S AZ ORVOS-SEBÉSZI TANULMÁNYOK IGAZGATÓJÁNAK, A' GYÓGYTAN, SEBÉSZET, SZABADMÜVÉSZET, 'S BÖLCSÉSZET DOCTORÁNAK,
A' MAGYAR ACADEMIA 'S A' BUDAPESTI KIR. ORVOSEGYESÜLET TISZTELETI,
A' BÉCSI CS. KIR. ORVOSEGYESÜLET LEVELEZŐ, A' PESTI BÖLCSÉSZIKAR RENDES TAGJÁNAK 'sa't.

A' HAZA, EMBERISÉG 'S TUDOMÁNY ÜGYÉBEN
FÁRADHATLAN BUZGALMU FÉRFIUNAK,
MINDEN SZÉP, JÓ, ÉS NAGY LELKES ELŐMOZDITÓJÁNAK
A' MAGYAR ORVOSIREND DISZÉNEK
LEGMÉLYEBB TISZTELETE JELÉÜL

A' SZERZŐ.

A' görvélykór

annak lényege, osztályozása és gyógymódja,

a' pesti gyermekkórházban általam tett tapasztalatok után.

A' pesti gyermekkórházban számos illy kórok vonák magokra figyelmemet, mellyeket egymással öszvehasonlítván úgy találtam, hogy azok természete, fölosztása és gyógyítása az alább következő nézetek szerint eddigelé legjobban történendhetik, habár nem egész tökéleteseknek 's annyira kimerítetteknek tetszettek is azok, hogy későbbi orvosi tapasztalatok e' fölosztást és rendszert nem tökélletesíthetnék még sokkal nagyobb mértékben.

A' *görvélykór* nevezet közönségesen igen felületesen és határozatlanúl használtatik olly üdült nedvkórok kifejezésére, mellyek számtalan alakmódosulatokban 's különböző egyéniségekben jelenkeznek: úgy hogy helyette csaknem szintúgy használhatnók az „*üdült korcsvegy*" (dyscrasia) nevezetet. Mert százféle alakban, különbféle testalkatú és vérmérsékményű egyénekben nyilvánúló, és többnyire üdült folyamú rendellenes nedvlerakodást, melly a' bőrmirigyeket, szemet, agyat, belrészeket szokta megtámadni, kiütéseket, gyuladásokat, fekélyesedéseket, genyedéseket 'sa't. mint az életműséget rendes működésében hátráltató vagy

sokszor lerontó folyamokat hoz létre, az orvosok görvélykórnak nevezik, pedig mint látók, azon számtalan módosulatokhoz elhatárzott bíztos alapon nyugvó kórismei eszmét teljességgel nem köthetünk, 's a' számtalan kórjelek ugyanannyi kórképét tüntetvénföl az orvos gondolatában, eböl csupán osztályozatlan zürzavara keletkezik a' betegségeknek. — Az orvosok *érzékeny, tompa és ingerlékeny* görvélykórokat (Scrophula sensibilis, torpida és irritabilis) szoktak megkülönböztetni, — de figyelmezzünk csak elfogulatlánul 's a' dolog mélyébe hatva, azon különbözésekre, mellyek feltünnek az egyéníségek 's a' kifejlő kóralakok közt: meglátandjuk, mennyire csalatkoztunk, ha kórőménket a' fölebbi fölületes ingékony osztályzátra akarjuk építeni; biztos kór isméreti alap nélkűl pedig mi sikerét sem igérhetjük gyógyításunknak, csak sötétben fogunk tapogatódzni, minthogy biztos gyógyjavallataink hiányzanak. Sokszor történik, hogy ugyanazon egy kórt más alakban látván az orvos előfordúlni, egészen különnemű, másféle ellenséget, másnemű leküzdendő kórt képzel abban, vagy különbféle kóresetekben, ha azok csak nem egyenlő kórjelek szerint nyilvánulnak, azt gondolja az orvos, hogy ugyanazon kór ellen kell gyógymódját alkalmaznia. Ezen szempontból ítélhetjükmeg azon vitát is, melly az orvosok közt létezik, midőn egyik rész gümőkórt (tuberculosis) a' görvélykórral ugyanazonosnak, legalább alfajnak, másik rész pedig emetől egészen különálló betegségnek tartja.

Kétes tehát sok részben a' görvélykórösme, szinte illyennek kell a' görvélyes betegségek gyógyításának lennie. Engedje az ég, hogy valahára tisztább mezőre juthassunk. Hogy eddig e' nemében a' kórgyógytannak nagyobb előmenetelt nem tehettünk, oka az orvosi nyomos, biztos tapasztalatok, vagy tapasztalati kisérletek hiánya. Az orvosok hogy külön gyógyszert (specificum) találhassanak e' kór ellen, számtalan szereket használtak egyre másra, nem sokat hajtottak a' tiszta tapasztalatokra, hanem összetett 's ugyan-

azon időben használt kül és bel gyógyszerek, minden ártalmas befolyástól óvó bánásmód által igyekezték megtörni a' nyavala erejét, és ha jó siker koronázá fáradalmukat, e' sikert az általok a' többek közt legjobban szeretett szernek örömest tulajdoníták, szereiket külön hatásuaknak kürtölék, 's így történt aztán, — hogy számtalan görvélyellenes szerek jöttek kezünkbe, mellyek nem voltak biztos hatásuak. Igaz, és ellenmondhatlan tény az, miszerint tiszta külleg, czélszerű tápeszközök, alkalmas öltözet, fördések, mosodások 's a' t. e' betegségekben számtalanszor hatányozzák a' gyógyszerek erejét, sőtt a' gyógyúlásra elmulhatlan föltételül szolgálnak, e' szerint a' kedvező sikert valamelly szernek történetes használata mellett kizárólag csak annak tulajdonítani, mint sok orvosok tenni szoktak, nem egyéb mint fölületesség, elfogúltság, gondatlanság. Ha valamelly szernek gyógyerejét akarjuk megkisérteni, szűz tapasztalatot kell vele tennünk, nem kell összekötnünk más szerekkel, fördökkel 's a' t. mellyek talán magok is képesek lettek volna legyőzni a' bajt. Prof. Négrier a' görvélykór minden alakait diólevél főzettel 's vonattal gyógyítá, legrövidebb gyógyítási ideje félév volt, — leghosszabb 2.-5. év! — hátha még egész fördőket só és diófalevél főzetből nem használt volna, (mellyek szerinte is a' gyógyítást elősegítni látszottak!) meddig kellendett specificumát a' diófalevél és vonat készítményeit használnia? — Lugolfördőket és fris léget ajánl a' görvélykór gyógyításában szerei mellé, mellyek mind jók ugyan, sőtt elmúlhatlan szükségesek a' magány gyakorlatban, de kivánt eredményt nem nyújtandnak valamelly egyes gyógyszer hatásának kipuhatolására nézve, nem gyűjthetünk bizonyos tapasztalati adatokat a' szerek hatása tekintetében, ha betegeinket így orvosoljuk. — Mi a' pesti gyermekkórházban igen sok szert számos esetekben alkalmazánk, mallyeknek hatása sok heteken át kis, közép és nagy adagokban kisértetettmeg, mindenkor illő türelemmel. Ha egyes esetek gyógyításából a' használt gyógyszer

hatására nezve biztos tapasztalati adat vala nyerendő, az olly betegektől meg volt tiltva a' szabad légen létel, fördők 's a' t. és valóban is, csak így tehetni szert szűz tapasztalatokra, csak így lehet művészetünk hatáskörét tapasztalati alapos adatokkal bővíteni. Szörnyen kár, ha valamelly orvos, miután meggyőződött előbbeni alaposoknak hitt és világ előtt is nyilvánított tapasztalatainak jelenleg alaptalanságáról, mégis azokhoz, mint sajátjaihoz elfogultan ragaszkodik, azokat őrzi mint anya gyermekét; ne gondolja az illyen orvos, hogy a' későbbi igazság megvallása szégyent hárít fejére, 's az által tekintélyéből vesztend, sőtt inkább az emberiség hálája kisérendi őt, mialatt talán előbbi alapelvei sok vészt árasztandhattak az emberiségre. —

Ha több gyermekkórházak és gyermekgyógyoktatási helyek fognak keletkezni, hol minden előitélettől menten, tiszta tapasztalatra épitendik működéseik elveit a' tanítók, el leend zárva a' számtalan hibák és csalódások kútfeje. Elég legyen ezekből ennyit érintenem, 's most már értekezésem czéljára megyek át. — Schoepf A. úr pesti gyermekkórházi igazgató és fő orvos szerint a' görvélykórt következőleg osztomfel:

I., Valódi vagy eredeti alhasi görvély, — ennek kimenetelei: *a*) fodormirígy aszkór, *b*) általános görvélykór, *c*) ángolkór.	II., Álgörvélykór, — mellynek igen különféle az eredete és számtalan sok modosulatai.	III., Gümőkór valódi és álgümőkór.

Valódi vagy eredeti görvélykór alatt értem azon korcsvegyes bajt, melly az alhasban tökélletlen emésztés és tápkészítésből veszi eredetét, 's ezt alhasi görvélynek (scrophula abdominalis) nevezem; eből fejlődik aztán ki annak három idoma: a' fodormirígy aszkór, általános görvélykór 's ángolkór, mellyeknek mindenike saját alaka szerint nyil-

vánúl. Ez egész kórcsapat bizonyos küllemmel 's nyomdával bír.

Az álgörvély előrejárt külőnbféle nedv korcsvegynek változatos külalakú eredménye, hol az alhasi bántalom nem mint lényeges lépfel, és az alhasi görvélykórt jellemző csalhatlan külnyomda (typus externus) hiányzik.

A' gümőkór alatt senki mást nem ért, mint az életmüség külömböző részeiben, különösen az agy, mell és has üregében több vagy kevesebb számmal kifejlő gümőcsök rendellenes képződését.

Röviden előadom tehát e' kór fajok mivóltát, lényegét és mindenik ellen eddigelé használt gyógyszereket, megemlítvén, mellyik gyógyszer felelmeg különösen ez vagy amaz kór idomnak. Nem szükség figyelmeztetnem a' becses olvasót, miszerint a' gyógytapasztalatok számtalan kisérletek eredményei.

I-ör: Eredeti vagy valódi alhasi görvélykór.

E' kórfajt közönségesen tompának (torpida) szokták nevezni. Előáll többnyire a' sok nyálka képződésre anyagúl szolgáló lisztnemű tápszerek tökélletlen emésztése által. A' képződött nyálka nagy mennyiségben gyűlvén össze a' gyomor és belekben, a' tápntakat betőlti, és a' valódi tápanyaggal is egyesűlvén, követi ennek útját a' mirígyekbe, 's ezeket vastagabb anyaga által mintegy bédugja. — Nem ritkán savképződés is szegődik a' dugúlásokhoz. Azon gyermekek, kikben már elhatalmazott e' kór, a' tökélletlen táplálás 's áthasonlitás következtében következő küllemet mutatnak: arczuk fejér, sápadt, pöffedt, mintha vizenyes volna; izmaik lázak, petyhüdtek; orruk, ajkaik föl-dudorodtak, szemhéjjaik, kivált a' felsők pöffedtek, szempilláik hosszúk, egész küleményök beteges röst lényt árúl el. Az illy gyermekek többnyire nagyon szeretik a' lisztnemű táplálékokat, a' tésztás étkeket, különösen a' barna kenyeret.

Gyógyjavallatok. Ha az orvos tisztátalanságot sejdít a' gyermek gyomrában, azt időnként kikell üritenie. De nem elég csupán székletételt eszközölni, hanem a' lankadt emésztő tehetség erejét is föllebb kell hangolnunk, és erősítenünk. E' czélből legjobbnak mutatkozik a' nyomizga (rheum) kis adagokban, egy vagy fél szemert adván minden adagra, 's így napjában 4—10 szemert. Ha savanyúság is van jelen, mit a' kiürített anyagok kémpapirrali vagy más módoni kémlete, mint p. o. az izzadság savanyú szaga, a' vizeletnek a' kémpapírra külölt savanyú visszahatása 's a' t., — fog bizonyossá tenni, igyekszünk a' képződött savat égvénynemű szerekkel telíteni 's így az életműség működését rendes folyamába visszavezetni; ez okból szénsavas hamagot (Cali carbonicum) (rák szemet) kötünk össze a' rheummal. Az étető hameleggel — (Cali causticum) kizárólag történő orvoslás, midőn nem csak savanyúság létezik az első utakban, hanem tökélletlen emésztés is egyik fő kórjelt teszen, nem biztos, nem is czélszerű. A' májolaj (oleum jecoris aselli, Leberthran) bár hatását tagadni nem lehet, még sem felelmeg mindenkor a' várakozásnak, nem javítja ugyan is olly jól, olly állandóan az emésztést, mint sokan állítják; ennél sokkal erősebben hat e' czélra a' hamiblacs (Cali hydrojodicum) kis és közép adagban, melly az étvágyat minden egyénben csaknem kivétel nélkül javítja, az emésztő tehetség erejét fölebb hangolja.

Alfajai, vagyis inkább kimenetei 's eredvényei az eredeti vagy valódi alhasi görvélykórnak.

a) Gyermekaszkor (paedatrophia) fodormirígyvész. Maga az elnevezés kifejezi a' kóros bántalmat 's ennek oka a' fodormírigyek dugulása, mellyek a' tápnedveket nem bocsáthatják át a' vérhez. Nem kell e' kórt azon idegrendszeri rendellenességből következett gyermekaszkórral öszszezavarnunk, mit „marasmus infantilisnek" mondunk, mert az ideges kiszáradásoknál a' has inkább beesett, és mirígy dugulások sincsenek jelen; itt ellenben jellemző

kórjel az igen fölpuffadt alhas; az előbbi főfajnál említett kórjelekkel itt a' betegség legmagasabb fokán csak nem homlok egyenest ellenkező tünemények mutatkoznák; ugyanis az arcz 's ennek részei nem hogy földagadtak, vagy pöffedtek lennének, sőtt inkább kiszáradtak, öszveesettek, megránczosodtak, és mintegy öreg képet öltöttek.

Gyógyjavallátok. Minthogy itt az alhasi mirígyek dugúlásai miatt áthasonlíttási hiány 's emésztési rendellenességek vannak szönyegen, szükség ezek ellen intézni gyógyításunkat, azaz az emésztés elősegítésével egyben föl kell óldoznunk a' dugúlásokat, hogy a' mirígyek rendes működésőket megtehessék. Itt tehát az emésztés erejét nagyon növelő rheummal oszlató szereket kell összekötnünk, illyen a' dárdany (antimonium) a' gajak gyanta; (res. guajaci) ez utóbbi szereket magokban adni nem egész czélszerű, minthogy az emésztést magokban nem segítikelő, csupán izgatnak és oldanak. A' májolaj nem hat olly erősen mint a' mondott szerek, azért ha a' belek izgatott állapotban vannak, czélszerűbb annak használata. A' hamiblaes nem felelmeg e' kóridomban a' várakozásnak úgy, mint kellene.

b) Eredeti általános görvélykór, valódi görvélykór. (Scrophulosis secundaria, universalis). E' kórban a' belekben meggyülemlett nyálka a' táputakba is bevévén magát, az egész vért elkorcsosítja, minthogy vele egyesűl, ennek következtében külmirígydagok és csontdagok származnak néha kifekélyedzők, néha nem; különösen pedig akkor történik a' kifekélyedzés, ha a' vérbe a' nyálkával egyben savanyú csípős korcsanyag is vegyült. A' külmirígydagokon kivűl még, mellyek nem nagyon keményck és gyakran igen könnyen engednek az óldószereknek, sokszor vehetni észre fejvarrosodást, arcztejvarat, ehez fülfolyás, orrból és a' nemző részekből áradó kifolyások is szegődnek, a' bőrvarr néhány nemeivel, mellyek pattanásos, hólyagos és néha ki is fekélyedő külemmel bírnak.

E' nyálka folyások és kütegek szelidebb jellemüek, a' kifolyó anyag nem esziföl a' szomszéd részeket, nem olly rosss szagú és undorító minőségű mint például a' buja fekélyes, bujasenyves bantalmaknál előjövők, csupán akkor vesznek roszszabb jelemet magokra, 's akkor lesznek pusztítókká, ha a' kifolyó anyagok csípős savanyúsággal is telvék, e' csípősség képződése azonban nem ritkán fordúlelő. E kórfajban a' valódi vagy eredeti görvélyes nyomdát igen kifejlődve találjuk; így p. o. a' pöffedt arczot, dogadt orrszárnyakat, ajkakat, szempillákat, hosszú szemszőrt 's a' t. mint föllebb látók.

Gyógymód. Minthogy e' kórfaj az *eredetiből* fejlődöttki, az ott elszámolt gyógyjavallatokat is szemügyre kell vennünk, 's e' mellett a' vértisztító gyógymódhoz kell nyúlnunk; használjuk pedig a' rheumot, mint emésztést elősegítő szert, továbbá a' csipős sav nemlegesítése tekintetéből a' hamagot; ezekhez járúl az úgymondott vértisztító theákkal, főzetekkel élés, kissebb gyermekeknél a' háromság thea; (jacea) nagyobb koruaknál a' Sassaparilla nagyon hasznos szer; ha külmirígydagok is vannak jelen, csaknem múlhatlanúl szükségesek az oszlató tapászok és a' fűszeres izgató fördők.

c) Ángolkór. (rachitis). Az illyen kórban szenvedő gyermekek arcza halvány, úgy szólván piszkos kinézésű; fogaik rendellenesen törnek elő, és nem sokára gyakran ki is hullanak. Csontjaikban változások történnek; legelőször a' végtagcsontok dagadnakföl az izesülésekben, — a' konczcsontok megrövidűlnek, a' mellett képző csontok többnyire óldalvást horpadnakbe, a' gerincz gömbölyegen görbűl kifelé, és a' gerincz oszlop közepe legjobban kinyomúl, de nem hegyesen. E' kórban a' csontvegység meg vagyon változva, sőtt az egész vértömegben nyálkás korcsvegy látszik befészkelve lenni, 's belőle hiányzik a' vastartalom, sőtt a' vérgolyócskák is kevesbűltek; a' csontakban kevés vilsavas mész rakodikle, így azok gyakran

ellágyulnak és hajlékonyak lesznek. Midőn illy változások jöttek elő a' csontrendszerben a' gyermekek nem tudnak járni, vagy ha tudtak is elfelejtik a' járást. — Az ángolkórt előidéző vérvegységi rendetlenséget nedves elzárt lég is okozhatja.

Gyógymód. Legfőbb gyógyszert találunk e' betegség ellen a' vasban, ha azt rheummal öszvekötve adjuk betegeinknek.

Mind ezen együvé tartozó, egyféle eredetű, küllemű 's egy csapatot képző görvélyalakok, leggyakrabban fejlődnekki az első éveiben, a' 2. és 4. év között. — Minthogy említők, miszerint az alhasi görvélykórbani nyálkasodással valamelly csipős savképződése is szokott következni, nem lesz érdektelen kikémlelni a' csipős sav jelenlétét; ezt visgálhatjuk kiválasztásokban, u. m. az első utakon a' savanyú felböfögés, szelek és fölpuffadás mutatnak savanyú korcsvegyre, a' savanyú vizelet a' kék kémpapirt vörösre festi; az izzadságban savanyú szag árúljael a' képződött savat; a' vérbeni jelenlétnek munkálatai a' bőrkütegek, 's így a' vér életműködése vezet kórismére. Az illy bőrkütegek sokkal erősebb nedvet, sőtt rágóbb folyadékot öntenek, mint pusztán a' nyálkás, nem savanyú korcsvegy szülte bőrkiütések. Gyakran az orr és szájszélek földagadnak, 's rajtok a' savanyú korcsveggyel visszonyban lévő többé vagy kevésbé maró anyagot elválasztó küteg fejlikki; nem ritkán nagy fényisszonnyal járó görvélyes szemlob sem hiányzik. Az Ángolkóros egyéneknél e' vérbeli savanyú korcsvegy a' gerinczcsigolákra is hatást külől; a' nyálkás korcsvegy azonban magában nem hat ennyire, csupán mirígydugulásokat és mirígydagokat képes létre hozni; a' maró anyagot elválasztó kütegek bizonyosan savanyú korcsvegyből erednek.

A' gyógymód általános áttekintése.

Gyönge, könnyen emészthető, inkább húsnemű ételekkel táplálkozás, a' lisztes étkektől teljes tartózkodás, szabad, fris és száraz lég, ollykor ollykor fördések és mosdások, tisztaság 's a' t., a' legfőbb követendő szabályúl vétessenek az általános görvélykórban szenvedőknél, belsőleg pedig leghatékonyabb gyógyszerek a' vas, a' rákszem és a' rhenm egymássali kapcsolatban. El kell fojtani a' kórokat az altestben 's a' külsőleg mutatkozó tünemények e' kórcsapatban többnyire magoktól is elmaradnak, minden erősb vértisztítók használata nélkűl is; ha pedig a' baj már üdűlt, és igen megfészkelte magát az életműségben, vagy ha csipős korcsvegy is létezik a' testben: használjuk a' hamiblacsot. (kali hydrioticum). Az alhasi görvélyben fő szer a' rheum (23-or napjában $\frac{1}{4}$ — 1 szemert egyszerre) az ángolkórban a' vas (4—6-or napjában $\frac{1}{8}$ — $\frac{3}{4}$ szemert egyszerre) melly gyakori de kis adagokban könnyebben fölvétetik a' vérbe, mellynek vegységét meg kell változtatnia; ha pedig akár egyik akár másikkal savképződés is szövetkezik: hamagot használunk. Miért adjuk pedig ezeknek az elsőbbséget minden más szerek fölött? — Az alhasi görvélyben az emésztő tehetség van ellankadva, elnyálkasodva, ezt izgatni, erősiteni kell, és a' rheum ezt legjobban eszközli; az ángolkórban, mint fölebb is említém, a' vérnek vegyülete korcsos, minthogy kevesebb a' vérgolyócskák száma, és a' vastartalom, — úgy hogy e' részben a' fehérkórral (chlorosis) némileg hasonlításba tehető, és mind két kórban a' vas ténylegesen látzik javítani a' vérvegységet. A' rákszemeket, hamagot, csak akkor adjuk, midőn az elöutakon vagy a' nedvekben is csipős korcsanyagot sejdítünk; jó szer még ezen esetben a' ketted szénsavas szik vagy haméleg (bicarbonas natri vel kali). A' nyers dárdany (antimonium crudum) gajakgyanta (resina guaiaci) igen jó óldó szerek,

's kivált a' mirigydugulásokban, a' gyermekaszkórban a' rheummal jó nagy adagban öszeköttethetők. Az ángolkórban azonban, hol a' vér fölóldódzáshoz olly közel jár, még óldó szereket használni ártalmas. — A' reggeli és estvéli futólagosan történő hideg mosások és langyos meleg fördők használata mellett, ez utóbbi szerek hatnak a' kül görvélyalakokra is a' kigözölgést előmozdítván, de czélszerűbb más bőrreható szereket választani e' részben, így kisebb gyermekeknél a' sz. háromság füvet, nagyobbaknál a' Sassaparillát. A' hamiblacsiblanynyal öszvekötve (kali jodatum cum jodina pura) kis adagban csak jó étvágyot szerez, nagyobb adagok azonban erősebben hatnak a' külbőrre, vesékre és a' bélcsőre, kivált ha jódláz hozatik elő általok, — midőn egyszersmind a' leghatalmasabb vértisztítókint munkálnak. — A' gyermekaszkór és ángolkórban hasznosak az állati és fűszeres anyagokkal telt tápfördők. A' következő vény után készült porokat számtalan ízben alkalmaztuk a' gyermekkórházbau 1—5 éves gyermekeknél: *Rp:* Limaturae ferri alcohol. Pulv. rhei — Conchar. pparat aa *gr.* 2—8. Sach. albi dr. semis 1. m. f. pulv. div. in dos. aequal. No 18—24. D. S. napjában 4—6. port bevenni. Ezzel valódi tiszta tapasztalást tevénk, mert fördők és egyéb mellékszerek használata nélkül is kevés napok mulva közönségesen jobbúlás állottbe a' gyermekeknél. A' májolaj csontkórokban fördők nélkűl használtatva nem biztos szer. Az iblany ángolkór ellen nem hat, hanem azon esetekben, hol a' vérben és nedvekben létezö csipős anyagok a' csontokat is megtámadván, üdült kórt képeznek és angolkórt hazudnak: egyetlen vigasztalást az iblanyban lelünk.

II-or Álgörvélyek (pseudoscrofuloses).

Álgörvélynek nevezzük azon számtalan alakú üdült nedvkórokat, mellyek olly kevéssé vagynak küljeleik ál-

tál jelemezve, mint a' millyen biztos ismertető jelt ád előnkbe az eredeti görvélyes alkat. Ezeket határozottabb egységre hozni nem lehet, hacsak számtalan alfajokat nem akarunk alkotni, melly alfajok a' lerakodott korcsanyag természetétől függenének, így a' külömbféle bőrkiütések után a' vérben maradt idegen nedvek külömbféle korcsvegyeket hoznak elő p. o. a' himlő kanyaro, sömörök, bőrvarrok, rüh 's a. t. után vissza maradó és a' vérbe áttett idegen nedvek saját külemű kóralakot fejtenekki, mit azonban csak *görvélyesnek* szoktak általában nevezni az orvosok. Néha üdűlt bőrbajokban, köszvényben 's a' t. szenvedő szülők illy értelembeni görvélyes gyermekeket nemzenek.

Minthogy tehát ezen külömböző okok által nemzett kóralakok számtalanok, azokra egy bizonyos kórismei jelemet akarni ragasztani nem egyéb könyelműségnél vagy költői fölmagasztaltságnál; azokba egyességet hozni be lehetetlen még ez idő szerint. Ha fölgondoljuk, hogy az üdült bőrkütegek, mellyek csaknem mind ide tartoznak, milly sokféle kóridomzatban tűnnekfel, föllebbi állításom bebizonyuland. — Később az életműves vegytan fölvilágosítást adhat talán ezen kétséges esetekben is, hogy a' mi most nem látzik is lehetségesnek, lehetővé lesz, miután bennünket olly álláspontra vezetendett, mellyre támaszkodva biztosabban foghatjukföl 's gyogyítandhatjuk e' kórokat. Az álgörvélyesek ritkán vagy soha sem szenvedtek alhasi bántalmakban, testalkotuk és mérsékményők a' legkülönbözőbb, minden jelemző nyomda nélkül.

Gyógymód. Itt különhatású (specificus) szereket hajhászni fölületességet árúl el, mert minden szereink bizonytalanok, kivévén talán azon eseteket, hol az álgörvélyt rühkorcsvegy okozá, melly ellen a' kénben vagy higanyban biztos szert birunk; olly szerek lesznek tehát választandók, mellyek legtöbb esetekhez illenek, így az erős másító és vértisztító szerek. Hasznos szer leend ügyes

orvos kezében az iblanyos hamiblag vízbeni oldata (solutio kali hydriodíci jodinati) mellyet Schoepf próf. úr a' pesti gyermekkórház igazgatója 's főorvosa, illy alakban rendel a' pesti gyermekkórházban: *Rp.* Aquae dest. simpl. unc. duas. kali hydriodici drach. duas. jodinae purae gran ¼—2 (mint az életkor kívánja) D. S. Reggel estve 1—6. kávés kanálnyit, mindig növekedő adagokban; itt is tekíntetbe véve az életkort. Fördőket is szokott rendelni minden másodnap, sőtt naponkínt is, és ezekbe konyhasót és iblany oldatot tétet, kivévén ha jód kisérletet akar tenni, csupán belsőleg adva azt, mert illyenkor a' fördők elmaradnak. Nem szükség hogy a' betegek az étel idejére nézve korlátoztassanak; akkor egyék a' beteg mikor meg éhezik, de inkább többször 's egyszerre keveset, mint sok étel által gyomrát megterhelje; az étel minőségére nézve azonban azon rendszabályt kövessék a' betegek, hogy a' lisztnemű ételektől magukat egészen viszszatartván, csupán húsnemű vagy gyenge zöldséges ételek és levesek által táplálkozzanak. Egy pár hét múlva az iblanygyógy alatt különös mohó étvágy áll be a' hurutnak bizonyos jeleivel, a' beteg forróságot is érez, 's olly tüneméynek mutatkoznak rajta, mintha hurutos láz környezné a' beteget, pedig ez nem egyéb mint az életműségnek az iblanyra történő jótékony visszahatása, és a' hurutláztól az étyágy nagysága különböztetimeg. Ha az iblanyláz nagy mértékben ütneki a' betegen, az orvosszerrel egy nap föl kell hagyni, és a' szűnnapon a' betegnek langyos fördőt kell adni a' bőrbírálatok elősegítésére, mellyek ugyan magoktól is előjönek. Csodálatos hogy az izzadások nem növelik a' gyógyszerrei fogékonyságot, sőtt mennél több vizelet és izzadság ürűlki a' betegből, annál nagyobb iblanyadagot bír el. — Volt reá példa, hol a' pesti gyermekkórház fő orvosa 12. éves gyermeknek napi adagúl 2. nehezék hamiblacsot és 2. szemer tiszta iblányt is adott minden veszély nélkűl, sőtt az illyen ada-

got egy pár hétig is minden káros következés nélkül folytatá, de szoros ügyelet mellett. Sőtt általában tapasztalati tény, hogy az életműségre semmi kártékony befolyással nincsan e' szer okos orvos által kezelve. — A' birálatok izzadás és vizelet után történnek; mennél bővebbek ezek, annál inkább megfelelnek a' czélnak; néha hólyagos pattogzások is mutatkoznak a' szer használata alatt, 's ezek is birálati kütegek. — Nem tekintjük ugyan külön hatásunak e' kórban az iblanyt, de meg kell vallanunk, hogy erős másító és vértisztító ereje által számos gyógyulasok eszközöltettek véle, még a' porczokat és csontokat megtámadott görvélyes esetekben is. — Kipótol ez mindenféle vértisztító theákat, — mert ezek csak akkor hatnak, midőn fördők is használtatnak velök egy időben; az iblany nem szorúl fördők használatára, 's a' fördők csak elősegítik hatását. A' vértisztító szerek közt főhelyen áll még a' Zittmann főzete, mellynek használatát Chelius ébresztéföl ismét; a' sz. háromságfű csak a' kisdedeknél használható, hol arcztejvarr van jelen. Némellyek dícsérik a' barna májolajat is, megtörténhető — bár egész bizonyossággal nem állíthatni — hogy ez is igen jó sikert hozhat elő, egyébiránt későbbi kisérletek itt is világosságot szerzendenek. Az emésztési gyöngeségben ingerszer a' rheum. A' dárdany, guajak itt nem alkalmazhatók. Megjegyzendő még, hogy a' hamiblacs magában nem hoz olly sikert elő, mint iblany által erősítve.

III. Gümőkór (tuberculosis).

Gümőkór alatt ollyan vérkorcsvegyet értünk, mellynek következtében az életműség különböző részeiben különböző mennyiségű 's csoportozatú lerakódások történnek. Ez által megváltozik a' bántódott életmű életfolyama és működése, a' kiválasztási termenyekben is változás mutatkozik; a' bántódott életműben keményedések, föloszlá-

sok, genyedések 's a' t. jönek elő, szóval ezen lerakodott anyagok úgy hatnak az életművekre mint idegen testek, de azért ezeket nem lehet életműves testeknek tartani, mert vegybontásuk is ellenkezőt bizonyít.

A' Gümőkórt igen különböző vérkorcsvegyek szűlhetik. Az életművi vegytan még itt sem tett eléggé alapos különböztetéseket, de reménylendő, hogy talán ki fogja fürkészhetni egykor a' vegytan a' gümők alkatrészeit, de a' lerakodmányok eredetét, kútfejét aligha egész bizonysággal kimutatandhatja. Nem csak a' vér korcsvegy hozhat ugyan is elő a' gümőkhöz hasonló lerakodmányokat, hanem más nedvek rendellenes vegyűlékei is. Ha például valami okból genyedés áll be az életműségben, e' genyedség fölszivatván a' vérbe, 's a' tüdőre vitetvén, nem okozhat-e tüdővészt? — pedig gyakran semmi visszahatást nem külől az életműség, úgy hogy nem mindenütt fejlődikki genyláz hol geny szivatikföl, mint némellyek állítják. Gyakran a' holt testekben a' tüdőmirigyek gümőkké változva találtatnak. Gümőcsök támadnak némelly bőrkütegek után a' lábadozóknál, így a' himlő kanyaró után, vagy ha a' rüh visszaverődik, vörheny után fölötte ritkan. — A' gümőkórban szenvedőknek sincs bizonyos határozott nyomdájok, mint az álgörvélyeseknek; meglephet az mindenkorú, színű, vérmérsékményű, testalkatú gyermekeket; nem köthetni e' kórt határozott külemhez sem. Schoepf A. úr gyermekkórházi fő orvos és igazgató, a' gümőkórnak e' két osztályát állítja:

1-ör. — *Eredeti alkati gümőkór.* (tuberculosis constitutionalis primitiva), Ezen kórt a' tüdővészes alkotmány, (habitus phthisicus) jelemzi még képlödése előtt. A' tüdővészes alkotmányuakban minden inditó ok nélkül is illy gümők fejlődnekki a' tüdőkben; ezeket választják mintegy eredeti góczúl, itt rakodnakle előbb, és később történnek letételek a' has életműveiben. Ezen fajt lehetne *veleszületett gümőkórnak* is nevezni.

2-or. — *Másodlagos* vagy *álgümőkór* (tuberculosis secundaria vel pseudotuberculosis) Ez csak történetesen fejlődikki valamelly egyénben, miután vérébe bizonyos korcsanyagok szívattakföl; így hát ezt megelőzi valamelly forró vagy üdült folyamú bőrküteg; minthogy minden bőrküteg vérbetegség, e' vérkórnak kórtermenyei a' kütegek, — mellyekből aztán lerakodmányok történhetnek valamelly életműre; illy gümőképző kütegek lehetnek, a' himlő, kanyaró, rüh, bőrvarr, arcztejvarr, fejkosz 's a' t.; mellyek részint az alhasi vagy eredeti, részint az álgörvélykórral visszonyban vannak. Néha tehát lázas, néha láznélküli bőrkütegek után származnak gümők; Schoepf prof. úr véleménye szerint a' láznélküli (impetiginosus) bőrkütegek után eredő gümők képezik az összeköttetést a' gümőkór és görvély között; ugyanis ez utóbbi kütegek visszaverődvén, mint p. o. gyermekeknél az arcztejvarr, vagy fejkosz (mellyek a' valódi görvélykór alakzatai közzé tartoznak) gümők képlődnek a' tüdőkben, 's így öszszefüggés létezik az álgümőkór és a' valódi görvély között, a' midőn egyik a' másikba megyen által; a' meg nem határozható álgörvélykóri lázatlan kütegek után lerakodott gümők az álgümőkór és az álgörvélykór között mintegy hidat alkotnak.

Az 1-ső szám alatti eredeti vagy veleszületett gümőkór, és az eredeti vagy alhasi görvélykór ellenben legkevésbé sem hasonlítanak egymáshoz; mind kettőnek határozott tüstént megismérhető saját nyomdája van, mi által a' hasonnem alá tartozó kórok és alfajoktól mint határozott alakban előtünőt elkülönözhetni.

Gyógymód. Itt legtöbbet teszen a' jótékony természet, és az orvos csak figyelemmel kíséri a' természet gyógymunkálkodásait. A' hasgörvélykór után először a' hasban később a' hörgmirígyekben képlődött gümők gyakran meggyógyúlnak gyermekeknél, ha fejvarr vagy külmirígydagok keletkeznek a' kóros egyénen. Itt a' termé-

szet mintegy elvezetőleg munkál. A' hasban képlődött gümők némileg eszünkbe juttatják a' gyermekaszkóri fodormirígydugulásokat, melly dagult mirígyek talán illy gümőkké fajulnakel; a' következtetés legalább áll, ha meggondoljuk miszerint a' gyermekaszkór gyakran szintén az arcztejvarr kiütése és a' külmirígyek daganatai után gyógyúlmeg. Ezen gümőkór nem nagy visszahatást hozelő az egyetemes életműségben, úgy hogy a' gyermekek akkor is könnyen eltűrik az iblanygyógyot, ha hurut vagy lappangó láz közbe jön is.

Az illyen bírálati nyakmirígydagok kemények és nem lobosak, sokáig tartók, míg végre eloszlanak vagy genyedésbe mennek át. Az ezekből kifolyó genyes anyag nagyon hasonlít a' tüdőgümőcsök anyagához, és talán a' tüdöről valóban át is tétettek mintegy a' gümők és genyedésök egybevegyült a' külmirígyekéivel; vagy ha nem tüdő gümőcsök voltak is a' genyedésbe átmentek, nyakgümőknek méltán neveztetnők, mert anyaguk valóban gümőanyag. — A' fentebb felhozott gyógyszereken kívűl sem az eredeti, sem a' másodlagos gümőkór ellen biztos gyógymódot nem adhatni. A' mennyi gyakorló orvos vagy gyógytanitó van, ugyan annyi, sőtt több szerek javaltatnak, külsöleg és belsöleg alkalmazandók. — A' gümőkórosok, sőtt általában a' görvélyesek többnyire hasmenésben szenvednek, (diarrhoea scrophulosa) ezen hasmenés a' fölebb említett minden kórfajoknál rögtön minden külok nélkűl előjöhet; néha kevésbűl, néha többűl, roszszínű és szagú. Ezt elnyomni egyszerre veszedélmes lehetne, legjobb ellene fördőket, belsőleg édeshiganyt és rheumot adni tört adagban.

Ha most már az eddig mondottakra visszapillantunk következő eredményre jutandunk:

1-ör. — A' görvélykór csupán az eredeti alhasi görvélyben van tiszta nyomdával jelemezve, a' többiek csak

üdült nedvkorcsoknak mondathatók minden határozott nyomda nélkül.

2-or. — A' gümőkór csupán az eredeti vagy alkoti (constitutionalis) gümőkórban van tiszta nyomdával jelemezve, 's a' másodlagos gümőkór csak történetesen különbféle előrement vérkórcsvegyek által fejlődik ki.

3-or. — Az álgörvély és másodrendű gümőkór hasonnemű és egyforma lefolyásuak; — egyenlő küllemű mirígy, bőr, és csontbántalmakat idéznek elő, és ennyiben azt sejdíttetik, hogy ezek egy betegséget tesznek lényegileg széles értelemben.

4-er. — A' gyógyszereket tekintvén, ide tartozik a' *rheum* az alhasi görvélyben, 's a' többi fajokban is, mellyek az emésztési tehetség lankadtsága 's erötlenségével párosúlnak; összve szokták kötni hamaggal vagy rákszemmel, dárdkészítményekkel és gajakmézgával is azon esetben, ha az alhasi görvélykórból nyálkásodás utján gyermekaszkór fejlikki; szokták még vassal is összekötni. A' vas, főgyógyszer az ángolkórban. Az *iblany* kis adagokban az emésztést segíti, — nagy adagokban pedig másító és vértisztító, hasznos a' legmakacsabb álgörvélyi alfajokban, az iblanyt hamiblaessal öszvekötve. Leginkább akkor hat, ha birálatokat hoz elő; de hatása még sem különnemű a' görvély ellen. Ha másító és vértisztító hatását akárjuk kifejteni, nagy adagokkal kell élnünk, például 15—30. szemer hamiblacshoz $\frac{1}{8}$—$\frac{1}{2}$ szemer iblanyt adunk sok vizzel vegyítve egy adagra, 's így többnyire iblanyláz áll be nem sokára vizeleti vagy izzadási birálat által kisérve, és e' birálat alatt űzetikki a' testből a' korcsvegy az iblannyal egyben, mit a' vizeletben például főltalálhatni. Az iblanynak igen nágy hatása van a' mirígyekre, 's ezért tartják a' golyva ellen (paizsmirígydag) is különhatású szernek, ez okból, minthogy mirígy kisebbitő hatását tagadnunk nem lehet, kis adagokban hat az emlőkre, és herékre is, ezeknek fogyását hozván néha elő, vassál vegyítve (ferrum joda-

tum) nem felelmeg a' várakozásnak, mert így, sem a' vas nem hat, sem az iblany bírálatok létre nem jőhetnek. — A' *hamag* (kali) ott van jelentve, hol az életműségben savanyú korcsanyag létezik, minthogy e' savat vegyileg telíti 's így az életmű folyamot rendes kerékvágásába segíti vissza. — A' *májolaj* jobbitani látszik az emésztő erőt, néha nagy adagokban izzadási bírálatokat is eszközöl, de ezen hatások nem állandók. — A' *dárdany készitmények, gajag mézga* 's több illyek csak felóldó izgató hatást gyakorolnak, és a' görvélykór ellen másként nem is hatnak, ha csak a' fölebb említett segédszereket is összve nem kötjük velök, illyenek a' tiszta lég, jó étrend, meleg fördők, hideg mosások 's a' t. — mellyeket magángyakorlatban soha el nem kell hagynunk. —

THESES.

I. Autocratia naturae in sanandis morbis summum exercet imperium.

II. Existentia morborum haereditariorum negari non potest.

III. Nullus morbus absolute insanabilis, — sed tamen

IV. Periculosus esset medicus, qui omnes morbos sanabiles, sanare niteretur. — Nam

V. Dantur morbi salutares.

VI. Diagnosis morborum pectoris sine percussione et auscultatione dubia est.

VII. Formulae nimium compositae infirmitatem diagnoseos arguunt, et plerumque nocent. — Hinc

VIII. Nullo uti remedio saepe optimum remedium. — Nonnunquam tamen

IX. Formulae compositae necessitatis sunt progenies.

X. Vox populi in dijudicandis medicis non valet.

XI. Politia medica male coordinata plurimum detrimenti adfert generi humano. —